

РЕАЛІЗАЦІЯ ОСВІТНІХ ЦІННОСТЕЙ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ РАДЯНСЬКОЇ ШКОЛИ (20 – 30-ТІ РР. ХХ ст.)

У статті здійснено ретроспективний аналіз ціннісного підґрунтя радянської педагогічної теорії і практики 20 – 30-х рр. ХХ ст. Визначено вплив освітніх цінностей на використання у педагогічній діяльності конкретних форм та методів навчально-виховної роботи.

Ключові слова: цінності, освітні цінності, навчання, виховання, трудова школа.

Постановка проблеми. В основі педагогічної діяльності завжди лежать певні цінності, що відображають суспільні ідеали. Їх передача молодому поколінню складає одне з головних завдань освітніх інституцій. Як правило, вартості втілюються у змісті навчального матеріалу, поведінці та вчинках суб'єктів навчально-виховного процесу тощо. Саме вони є одним із чинників вибору форм і методів навчання й виховання, визначення їх цілей тощо. Очевидно, що в різний час в основі педагогічної практики лежали різні вартості. Вважаємо, що аналіз освітніх вартостей радянської доби може вказати на позитивні аспекти радянської педагогічної спадщини та застерегти від ностальгії за тими цінностями, які призвели до краху радянських ідеалів.

Аналіз останніх публікацій. Ціннісна проблематика лежить в основі багатьох наук. Зокрема, її досліджували філософи (В. Василенко, О. Дробницький, Л. Столович та ін.), психологи (З. Карпенко, О. Москаленко та ін.), соціологи (М. Бліхар, Л. Коберник та ін.), правники (А. Гарник, В. Косович, О. Мироненко та ін.), економісти (О. Крюкова, А. Філіпенко та ін.), педагоги (І. Бех, О. Вишневський, П. Ігнатенко, О. Сухомлинська та ін.) тощо. Сучасні дослідження освітніх цінностей постріяли розвитку такої галузі, як педагогічна аксіологія, складовою якої, вважаємо, є дослідження цінностей навчання, виховання і розвитку на різних етапах розвитку суспільства.

У цьому контексті важливими є праці О. Вишневського, О. Сухомлинської, Н. Ткачової, в яких розкрито ретроспективу виховних вартостей у вітчизняному освітньому просторі. На наше переконання, цікавим у розвитку вітчизняної освіти є період перших років радянської влади, пов'язаний зі змінами ціннісних пріоритетів у суспільстві та освіті.

Мета статті полягає у розкритті аксіологічного підґрунтя радянської педагогічної теорії і практики у 20 – 30-ті рр. ХХ ст. та виявленні специфіки еволюції освітніх вартостей в означений період.

Виклад основного матеріалу. Основною метою марксизму-ленізму стало створення нової радянської людини-пролетарія. Тому перед системою освіти постало завдання "докорінно зруйнувати стару школу і створити нову на принципах "єдиної і трудової школи" [11, с. 76], основними характеристиками якої ставали світськість, трудовий, соціальний, національний характер, застосування активних методів навчання, творчість, а основою шкільного життя – виробнича праця не лише як метод викладання, але саме як виробничо суспільно необхідна праця, тісно й органічно пов'язана з навчанням, "освітлюючим світлом знання все оточуюче життя" [9, с. 86].

Завданнями нової школи ставали: 1) виховання особистості людини і 2) громадянина. Особистість дитини повинна знайти у школі повну можливість гармонійного розвитку всіх сторін свого духу, але водночас школа повинна дати дитині, а потім і юнакові максимум розвитку у ньому соціалістичних почуттів, соціалістичної солідарності [11, с. 76].

Безумовно, для виховання соціалістичних почуттів перед суспільством і освітою, зокрема, ставилися серйозні завдання. В. Дюшен у статті "Питання і принципи соціалістичного виховання" чітко їх окреслює. Зокрема, вона зазначає, що нові умови соціалістичного життя диктують новий підхід до дитини, нові завдання виховання. Соціалістичний лад висуває нову програму виховання, основними положеннями якої є: 1) державний характер виховання; 2) виховання ставить за мету розвиток у майбутніх членах соціалістичного суспільства всіх сторін їх розуму і душі; 3) навчання дитини має обходитися без сторонньої допомоги і вона сама повинна боротися за свої інтереси; 4) розвиток у дитини громадських почуттів та почуття товарищескості; 5) заклади суспільного виховання мабуть будуватися за типом комуни; 6) ознайомлення дитини з усіма галузями праці, знання повинні накопичуватися у процесі розумової і фізичної роботи, виховання має бути невіддільним від навчання; 7) ніщо не повинно подаватися дитині у готовій формі; 8) викладач не повинен бути в очах дитини безгрішним і всезнаючим, а лише старшим товаришем; 9) діти різних національностей повинні тісно стикатися; 10) мовою навчання повинна бути материнська [12, с. 142].

До основних ознак трудової школи радянський педагог І. Челюсткін відносив моторність (координацію мислення і мускульних рухів), активність, самодіяльність і самостійність в опануванні

матеріалом, колективність в обробці отриманих результатів, самоорганізацію і самоуправління, які мали знайти відображення у кожному методі роботи [18, с. 19].

Навчання у трудовій школі здійснювалося на основі низки принципів, зокрема, від реальних фактів, від конкретного – до висновків, від спостереження і сприймання – до вироблення уявлень, понять, почуттів і волі. Навчання у ній здійснювалося у процесі звертання до реальних предметів, живих людей і природи, а не за допомогою слів і розповідей про предмети [9, с. 58].

Школа була покликана здійснювати також вільне та гармонійне виховання шляхом самостійного опанування знань учнями. При цьому головним мотивом навчання мало бути захоплення школярів красою й важливістю знань [11, с. 76]. Цікаво, що навчальний план трудової школи (перелік наводимо відповідно до Реєстру предметів занять у Харківській трудовій семирічній з дошкільними групами школі ім. Б. Грінченка при Головоцвихові Наркомосу У.С.Р.Р. на весняний триместр (січень – квітень 1924 р.) [4, с. 10]) включав у себе такі предмети, як українська мова й письменство, російська мова й письменство, літературна дитяча творчість, німецька та французька мови, бібліотечні знання, культурознавство, політграмота, драматичні заняття, образотворче мистецтво, співи, музика, краєзнавство й географія, природа й біологія, фізика з хімією та астрономія, математика, ручна праця, фізичні вправи й ігри, оправні заняття. Українська мова й письменство вивчалися протягом усього терміну навчання, причому кількість годин, яка виділялася на її вивчення була найбільшою. Російську мову починали вивчати з четвертого класу і кількість годин, яка відводилася на її вивчення, була вдвічі меншою, ніж для української мови й письменства. Звертає на себе увагу також той факт, що планом було передбачено низку занять, у яких максимально могла проявитися самостійність школярів (літературна творчість дітей, бібліотечні заняття, драматичні заняття тощо).

Оскільки основною виховною метою школи було виховання з підростаючого покоління борців за комунізм і будівників комуністичного суспільства, у центр її діяльності було покладене політичне виховання. На з'їзді завідувачів губернських відділів народної освіти (10 – 13 грудня 1922 р.) так визначалися основні шляхи його реалізації:

- 1) остаточне звільнення дитячих закладів від будь-якого релігійного впливу;
- 2) розвиток шляхом читання, бесід, занять з природознавства матеріалістичного світорозуміння;
- 3) вилучення ікон та інших предметів релігійного культу;
- 4) вилучення книг релігійного і містичного змісту, заборона брати участь в церковних хорах тощо;
- 5) забезпечення населення України, в т.ч. й представників нацменшин, навчанням рідною мовою;
- 6) підбір відповідної літератури для дитячих бібліотек тощо [14, с. 14].

Ось що, наприклад, було важливим при створенні літератури для дітей. Наведемо кілька цитат із рецензії Н. Іванченка на збірку оповідань про працю дітей та підлітків, укладену М. Панченком [17, с. 171]. "Перша категорія творів дає іноді досить сильні образи молодих пролетарів, які вже з малих літ стають об'єктом немилосердного визискування капіталу". Отже насамперед робилися спроби впливу на емоційну сферу дітей з метою формування у них співчуття до пригнобленого пролетарського класу. "Надзвичайною щирістю, почуттям пошани старого революціонера до революційної молоді перейняте оповідання-згадка Бухаріна – "Непримірений". Образ відважного відданого революції юнака на довго буде жити в молодих головах". Як видно з останньої цитати, давалися також зразки поведінки, гідної для наслідування.

Не менш важливим напрямом виховання було колективістське Як зазначала В. Проникова, його основною рисою стало те, що радянська педагогічна теорія розглядала його як органічну частину всебічного розвитку особистості. А основним завданням стало виховання єдності особистих і суспільних інтересів, що було найбільш характерною рисою "морального обличчя радянської людини" [16, с. 21 – 57].

У справі морального та естетичного виховання пріоритетне значення надавалося таким вартостям, як правда і неправда, сенс життя, краса тощо. При цьому питання їх прищеплення розв'язувалося шляхом самостійної роботи думки дитини. Не прищеплення знань, здобутих протягом життя вихователем, ставало змістом і завданням виховання. Насамперед вихователь мав стати творцем дитячої душі, вклавши у неї радість буття і красу життя. "Підійдемо ж до дитячих душ обережно і чутливо і понесемо їх як кришталеву чисті посудини до світла нового життя" [12, с. 91 – 92]. Такі думки були висловлені на зорі радянської влади у статті "Питання етичного і естетичного виховання" Екземплярським. Сьогодні ж бачимо, наскільки ідеалістичними були ці погляди і як поступово мораль ставала служницею ідеології.

Насправді мусимо зазначити, що в перші роки радянської влади надзвичайно багато уваги приділялося дітям. І не лише їх моральному та естетичному тощо розвитку, але й фізичному. Зрозуміло, що влада таким чином реалізувала, з одного боку, політику соціального захисту дітей, а з іншого – використовувала всі можливості для формування лояльних до влади громадян. Як зазначає С. Гутянський, у період громадянської війни поширилися плакати із закликком: "Здорові діти пролетарів – це фундамент для майбутнього будинку світової комуні... Майбутнє буде забезпечено за нами, якщо наші діти будуть рости стійкими і сильними, готовими до праці і боротьби. Пам'ятайте про дітей!" [2, с. 44].

На початку 20-х рр. ХХ ст. відбулася також ревізія методів виховання. Усі методи й принципи соціального виховання, що вважалися застарілими, змінювалися новими [10, с. 75]. Засобом пролетарського виховання ставала культура, "очищена в горнілі класової свідомості", а також нова пролетарська культура, що втілює свої новостворені цінності. Відтак постало питання про створення пролетарських науки, літератури, музики, театру, живопису, скульптури тощо, які мали посприяти формуванню нової людини [12, с. 152 – 153].

Трудова школа ставала наступницею дошкільного виховання й покликана була виконувати спільну з ним функцію створення таких виховних умов, щоб "назавжди усунути згубний вплив сім'ї". Надто великі сподівання покладала держава на дітей, щоб довірити їх "свідомо шкідливим елементам. Діти є власністю держави, а не батьків..." [10, с. 75]. Сьогодні важко уявити, що подібні речі могли толерувалися та лягати в основу освітньої політики.

У зверненні Народного Комісаріату Освіти до матерів-робітниць, зокрема, йшлося: "Виховання дітей із родинного робиться громадським, соціальним... Держава влаштує скрізь гарні яслі, дитячі садки, майдани, клуби, колонії, кожна матір, ідучи на працю, одводить свою дитину в ти чи иньшу установу й знає, що її дитина нагодована, одягнена, обучена, що за нею дивиться добрий керівник" [8, с. 84]. І дійсно, з одного боку, установи дошкільного виховання здійснювали опіку над дітьми, забезпечуючи їм належний догляд та харчування, а з іншого – вже з дитячого віку виховували "юних лєнінців, колективістів". В основу діяльності дошкільних установ було покладено такі цінності, як самодіяльність дітей, їх вільна творчість, всебічний і гармонійний розвиток, колективізм, рідна мова, вільна і посильна праця. Серед основних принципів діяльності – врахування національних особливостей дітей, зв'язок з умовами життя й побутом (міста/села) тощо [8, с. 43 – 80].

Промовистим фактом також є перелік рекомендованих для бібліотек книг з дошкільного виховання. Крім праць класиків комунізму-лєнінізму, він включав і праці всесвітньовідомих педагогів-реформаторів Дьюї, Джемса, Преєра, Спенсера, Бїне, Лая, Кей, Кершенштаїнера, Монтессорї та ін. [10, с. 19 – 21 зв.].

Період 20-х рр. в історії освіти та шкільництва України характеризується самобутністю та широкою варіативністю форм, методів і засобів виховання. Це був час активного пошуку оригінальних ідей, у т.ч. здійснювалися спроби витворити новий виховний ідеал освіченої людини, відданої ідеї будівництва комунізму, патріота своєї батьківщини. Варто зазначити, що досягнення цієї мети вбачалося у побудові оригінальної системи освіти, запровадженні соціального виховання, а головне – врахуванні цінного зарубіжного досвіду вільного виховання.

"Пролетарська республіка, організовуючи нову вихователю систему соціального виховання, ставить собі завдання здійснити колишню педолого-педагогічну мрію: обхопити правильно поставленим єдиним вихованням все життя кожної дитини, реалізувати, нарешті, "права дитини", а не тільки висмоктувати з неї виконання її "обов'язків", – писав О. Попів у Декларації соціального виховання. При цьому найважливішою виховною інституцією, на думку автора, мали стати дитячі будинки, де дитина "в дружній комуністичній спільці з подібними собі істотами росте, розвивається й навчається жити життям нової людини в новім людськїм суспільствї, – от така дитяча комуна – це й є той маяк, який світїть провідною зіркою для всієї пролетарської вихователю системи" [15, с. 238].

Я. Черняк згадує про дитячий будинок ім. ІІІ Інтернаціоналу, створений профспілкою залїзниці для осиротїлих у часи громадянської війни дітей залїзничників Південно-Західної залїзниці на території Залїзничної колонїї – селища залїзничників, яке виростло на південь від сучасного київського залїзничного вокзалу та території Солом'янки.

Згадуючи побут дитячого будинку, автор вказує, що ціною неймовїрних зусиль у часи розрухи дитячий будинок забезпечувався усїм необхідним. Вихованцї ж натомїсть не цїнували цю турботу, а, втрапивши до рук хуліганів з Євбазу (базару на місці сучасної площї Перемоги), зробили свїй будинок "вогнищем хуліганства, грабежу і безчинства".

Та вже незабаром у будинку сформувався новий педагогічний колектив, який, за свїдченням автора, в основу своєї роботи поклав принцип любовї до дітей, цїлковитої поваги до їх прав, організації роботи для них і разом з ними. Вихідним керївним принципом стала праця, навчання і суспільно корисна робота для колективу будинку і суспільства.

Уже за пївроку педагогічний колектив досягнув великих успїхів. Їх Я. Черняк насамперед пов'язував з роботою партїїної і комсомольської організації дитбудинку, які неухильно відвойовували і виховували дітей у дуї "любовї і безмежної відданостї партїї Лєніна і радянському урядовї". У будинку запрацювала внутрішня школа, майстерні було налагоджено зв'язки з шефом – Київським депо, що дало можливїсть вихованцям ознайомлюватися з його роботою. Засобами виховання були праця, навчання, суспільно корисна праця, залучення дітей до щоденного планування роботи дитбудинку, участь у діяльності "спартакської організації" тощо [19, с. 3 – 6].

Суперечки стосовно організації таких дитячих будинків, їх доцїльностї та засадничих основ діяльності точилися протягом 20-х рр. з великою силою. З одного боку, було усвідомлення того, що багато дітей залишилися без опіки батьків, проте з іншого – залишалося розуміння того, що сім'я має право виховувати своїх дітей. Тому постало завдання створення мережї різноманїтних виховних закладів, важливу роль серед яких виконувала школа.

Виховні зусилля освітніх інституцій не були намарними. Молодь активно включилася до державотворчих процесів. Часто саме вона, не маючи ні достатнього життєвого досвіду, ні необхідних знань, була надїлена правом розв'язувати складні питання соціального життя, вершити долї людей. Основна маса комсомольців і членів партїї не присягались диктатурою пролетарїату і не обговорювали перспектив побудови комуністичного суспільства. У їх середовищі ці ідеї трансформувалися у низку простих лозунгів: "Пережитки – ікони, релїгїйні обряди, п'янство і злодійство, – з ними треба боротися. "Класовий підхід" – його потрібно дотримуватися. Бїдняки, робочї, службовцї – хороший клас. Колишні – куркулї, заможні – чужий тимчасовий клас, їм необхідно ускладнювати життя. Якщо партїєць всиновив пролетарську дитину –

добре, поміщицьку – жахливо. Класова свідомість замінила головну з десяти заповідей – любити всемогутнього Бога за те, що він визволив із рабства єгипетського. Тепер поклоніння потребував клас, що переміг та звільнив народ з капіталістичного рабства". Нові класово-чисті керівники придатність до посідання постів не пов'язували ні з успішністю виконуваної роботи, ні зі знаннями. Головними були витримка класової лінії, участь у кампаніях, чітке виконання директив [14, с. 136].

Часто це були романтики, які щиро вірили в краще майбутнє та ревно працювали задля комуністичного майбутнього. Як зазначає сучасний дослідник О. Вишневський, незважаючи на декларовану прихильність до матеріалізму, у сфері цінностей перші більшовики були ідеалістами. Вони вірили у "світле майбутнє", в безпомилковість вождів та їх творів, а також у необхідність зла. Задля щастя всього людства приносилися у жертву долі й душі мільйонів людей [1, с. 30]. Вони сприйняли як аксіому твердження Леніна про комуністичну мораль та керувалися ним у житті. Власне, ідеолог ленінізму стверджував, що "...для нас моралі поза людським суспільством нема, це дурисвітство. Для нас мораль підпорядкована інтересам класової боротьби пролетаріату" [7, с. 15].

У період зміцнення сталінської влади відбулися зміни в освітній політиці. Зміцнення тоталітаризму, зміна ціннісних орієнтирів суспільства, а відтак і його соціального замовлення викликали до життя зміни в освітній політиці, у змісті та методах виховання.

У Постанові ЦК ВКП(б) від 25 серпня 1931 р. чітко означено мету виховання: підготовка всебічно розвинутих членів комуністичного суспільства. Провідна роль у цьому процесі відводилася школі, яка не лише мала бути провідником принципів комунізму взагалі, але й провідником ідейного, організаційного, виховного впливу пролетаріату на напівпролетарську і непролетарську частину трударів з метою виховання покоління, здатного остаточно встановити комунізм [6, с. 569 – 570]. Цим документом здійснено також ревізію змісту та методів навчання, окреслено курс на відхід від пріоритетної політехнізації школи до побудови навчального процесу на основі систематизованих знань. Передбачено використання нових методів навчання, здатних сприяти вихованню ініціативних і діяльних учасників соціалістичного будівництва, розкритиковано застосування методу проектів, який "приводив фактично до руйнування школи" [6, с. 569 – 573].

Уже за рік було прийнято Постанову ЦК ВКП(б) від 25 серпня 1932 р. "Про навчальні програми та режим у початковій і середній школі". Нею було відзначено успіхи, досягнуті в зв'язку з переходом до систематичного засвоєння наук на основі навчальних планів та програм. Розкритиковано лабораторно-бригадний метод навчання, який багато педагогів почали застосовувати замість методу проектів, та визнано основною формою навчання урок. Важливість цієї форми навчання обґрунтовувалася можливістю здійснення колективної роботи з усіма учнями за допомогою різних методів навчання, а головне – за керівної ролі вчителя. Позиція учня ще більше похитнулася і суб'єкт-об'єктні стосунки надовго запанували у радянській школі [3, с. 159 – 166].

Про причини критики методу проектів, лабораторно-бригадного методу навчання радянські педагоги писали в дусі проаналізованих вище документів. Так, І. Колесник у дисертаційному дослідженні "Школи Української РСР у 1930 – 1931 рр." писав: "Відход від класно-урочної і перехід до комплексної системи, а далі і до методу проекту перешкоджало глибокому опануванню учнями знань і знаходило свій вираз у заміні в навчальних планах школи окремих навчальних предметів, надуманими циклами предметів і різними формами громадської роботи" [5, с. 30]. Проте, як зазначає далі автор, "учителі на власному досвіді переконувались, що комплексна система, метод проектів, бригадний метод не відповідають нашій радянській виховній системі, не забезпечують учням глибоких систематичних знань і тому вони здебільше ігнорували ці шкідливі системи навчання" [5, с. 47]. Не вдаючись до аналізу позитивних і негативних характеристик цих методів навчання, зазначимо, що очевидно, тут мав місце не лише об'єктивний, але й суб'єктивний чинник: багато вчителів просто не були готовими їх застосовувати, не володіли достатнім рівнем фахової підготовки.

У названій вище дисертації здійснено також аналіз "шкідливості" бригадно-лабораторного методу: "Цим листом [Лист НКО УРСР, ЦБ КДР, ЦК ЛКСМУ "Про дитяче самоврядування" – *Н.О.*] Наркомосвіта УРСР, Центральне Бюро Комуністичного Дитячого Руху і ЦК ЛКСМУ запроваджує у практику навчально-виховної роботи так званий бригадно-лабораторний метод, за яким основною ланкою навчально-виробничої і громадсько-політичної роботи є бригада. Фактично це означало, що група, школа, по суті, передавалася до рук самих учнів, організованих у бригади. Так, одним розчерком пера нанівець зводилася школа, учителя, весь віковичний досвід навчально-виховної системи роботи школи. Запровадження бригадної системи є завершенням лівацьких перекручень, що є логічним результатом шкідливої, анти-радянської теорії відмирання школи" [5, с. 57].

Власне, тут і криється зміна ціннісних орієнтирів вітчизняної освіти і шкільництва на зламі 1920 – 30-х рр. Якщо у 20-ті рр. схвалювалися ініціатива школярів, учнівське самоврядування тощо, то вже на початку 30-х рр. саме педагог перейняв керівну і контролюючу функцію у дитячому колективі. Відтепер учень мав стати слухняним виконавцем волі педагога.

Ситуацію поглибила Постанова ЦК ВКП(б) від 4 липня 1936 "Про педологічні перекручення в системі наркомпросів" [3, с. 190 – 193], яка остаточно поставила крапку на дослідженнях дитини і дитинства, поклала початок розвитку "марксистської педагогіки", яка насправді виявилася бездітною.

Свій внесок у колективістичне виховання продовжували вносити учнівські організації, зокрема, піонерська. Так, аналізуючи її досягнення на кінець 20 – початок 30-х рр. І. Колесник писав: піонерські

організації брали активну участь у громадсько-політичному житті. Під час виборів до Рад Робітничих і Селянських Депутатів піонерські організації поставили собі за завдання допомагати батькам взяти якнайактивнішу участь у виборах, шляхом організації на підприємствах, в клубах і сельбудах дитячих кімнат, одноденних дитячих садків для малечі, що їй батьки йдуть на збори.

Піонери та школярі написали в 1929 році майже 1900 тис. виборчих карток. На зборах, присвячених виборам, піонери і школярі вносили свої пропозиції до наказів виборців. Таких наказів на виборчих зборах було схвалено 9500.

У галузі сільського господарства піонери виконали велику роботу з охорони птахів: понад 100 тис. шпаківень розвісили вони на деревах.

1250000 дерев посадили піонери під час кампанії деревонасадження. Силами піонерів знищено майже 2 млн. ховрахів.

Піонери брали участь в ліквідації неписьменності серед дорослих, і їх силами ліквідовано неписьменність серед 18 тис. осіб.

Піонери створили 2600 гуртків безвірників. Силами піонерів встановлено 3500 антен.

Піонери посилили роботу в школі і насамперед по лінії надання допомоги тим, хто відстає у навчанні.

Піонерська організація мала великий авторитет серед дітей і з кожним днем зростала. На початку 1931 р. в лавах піонерської організації України вже нараховувалося майже мільйон дітей [5, с. 54 – 55].

Висновки

Отже, простежуючи еволюцію освітніх цінностей протягом 20 – 30-х рр. ХХ ст. та їх вплив на освітню практику, можемо засвідчити, що відбувався поступовий перехід від самодіяльності, творчості, ініціативи дітей та вихователів у перші роки радянської влади до керівної ролі педагога, чіткого виконання вказівок, усереднення кожної особистості у період переходу до тоталітаризму. У методах навчання це простежується переходом від методу проєктів, бригадно-лабораторного методу, в яких основна роль відводиться учням, до методів, які виводять на перший план особистість педагога; у формах навчання – від комплексної системи до класно-урочної. У вихованні чітко простежується тенденція переходу від вільного до авторитарного, від національного – до інтернаціонального виховання.

Використані джерела

1. Вишневецький О.І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : Посібник для студентів вищих навчальних закладів / О.І. Вишневецький. – Дрогобич : Коло, 2003. – 528 с.
2. Гутянский С.К. Из истории воспитания и защиты детей на Украине в период гражданской войны (1918 – 1920 гг.) // ЦДАВО. – Ф. 5126. – Оп. 2. – Спр. 872. – 56 с.
3. Директивы ВКП(б) и постановления Советского правительства о народном образовании: Сб. документов за 1917 – 1947 гг. – Вып. 1. – М.; Л. : Изд-во АПН РСФСР, 1947. – 302 с.
4. Досвідно-педагогічна станція. Доповідна записка, список педагогічного персоналу, статистичні відомості про кількість дітей та листування з Харківським досвідно-показовим будинком ім. Б. Грінченка про організацію при школі дитячого саду і надсилку різних відомостей // ЦДАВО. – Ф. 166. – Оп. 3. – Спр. 907. – 11 с.
5. Колесник И.Г. Школы Украинской ССР в 1930 – 1931 гг. // ЦДАВО. – Ф. 5127. – Оп. 2. – Спр. 175. – 67 с.
6. КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК. – Т. 4. – М. : Политиздат, 1970. – 583 с.
7. Ленін Н. Завдання Спілки Комуністичної Молоді. Промова на всеросійському з'їзді Р.Н.С.М. / Н. Ленін. – Київ – Львів – Відень, 1922. – 26 с.
8. Матеріали про організацію дошкільного виховання на Україні (положення, інструкції, доповідні записки, програми курсів). 17 січня – 23 червня 1919 р. // ЦДАВО. – Ф. 166. – Оп. 1. – Спр. 199. – 84 с.
9. Матеріали про організацію Єдиної трудової школи України (протоколи, постанови, проєкти положень, тези доповіді, доповідні записки, плани занять, звернення). Заяви про прийом на роботу. 4 лютого – 27 червня 1919 р. // ЦДАВО. – Ф. 166. – Оп. 1. – Спр. 388. – 138 с.
10. Матеріали про організацію і розвиток дошкільного виховання на Україні (тези доповідей і резолюції по них на I Всеросійському з'їзді по дошкільному вихованню, положення, розпорядження, протоколи засідань, доповіді і доповідні записки). Список співробітників відділу дошкільного виховання на травень 1919 р. Лютий – 24 липня 1919 р. // ЦДАВО. – Ф. 166. – Оп. 1. – Спр. 200. – 144 с.
11. Матеріали про організацію і становлення соціалістичного виховання і народної освіти на Україні (декрети, положення, інструкції, протоколи, плани, бюлетені, доповіді). 17 квітня – 27 липня 1919 р. // ЦДАВО. – Ф. 166. – Оп. 1. – Спр. 161. – 199 с.
12. Матеріали про організацію соціалістичного виховання на Україні (декрети і пояснюючі записки до них, положення, інструкції, доповіді, звіти, виписки з протоколів засідань, листування). Лютий – 18 серпня 1919 р. // ЦДАВО. – Ф. 166. – Оп. 1. – Спр. 160. – 179 с.
13. Матеріали про стан і розвиток соціального виховання на Україні (постанови ВУЦВКу, РНК УСРР, положення, обіжники, інструкції до них, плани робіт та інше). 3 січня – 20 травня 1923 р. // ЦДАВО. – Ф. 166. – Оп. 3. – Спр. 861. – 222 с.

14. Модернизация в России и конфликт ценностей / А.П. Ахнезар, Н.Н. Козлова, С.Я. Матвеева. – М. : Изд-во ИФ РАН, 1994. – 250 с.
15. Попів О. Декларація Наркомосвіти УСРР про соціальне виховання дітей / О. Попів // Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина XIX – XX ст.) : Хрестоматія / Упоряд. Л.Д. Березівська та ін. – К. : Наук. світ, 2003. – С. 237 – 240.
16. Проникова В.Д. Проблемы коллективистического воспитания учащихся общеобразовательной школы в истории советской педагогической теории (1917 – 1967) // ЦДАВО. – Ф. 5127. – Оп. 2. – Спр. 1580. – 94 с.
17. Статті та рецензії різних авторів на методичні посібники по вихованню дітей та на підручники. 16 січня – 5 вересня 1923 р. // ЦДАВО. – Ф. 166. – Оп. 3. – С. 451. – 296 с.
18. Челюсткин И.А. Методы работы в трудовой школе / И.А. Челюсткин. – Москва – Ленинград : Государственное издательство, 1927. – 153 с.
19. Черняк Я.Д. Воспоминания о детском доме им. III Интернационала для осиротевших детей железнодорожников ЮЗЖД", 1957 г. // ЦДАВО. – Ф. 5127. – Оп. 2. – Спр. 501. – 11 с.

Neumerzhyska O.

**IMPLEMENTATION OF EDUCATIONAL VALUES
IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF THE SOVIET SCHOOL
(20-TH – 30-IES OF XX CENTURY)**

The article presents a retrospective analysis of value foundation of Soviet pedagogical theory and practice of the 20's – 30's of the twentieth century. The influence of educational values on using of specific forms and methods of educational work in educational activities is defined.

Key words: *values, educational values, training, education, labor school.*

Стаття надійшла до редакції 16.03.13

